

Keuze uit recente schenkingen en legaten

Afb. 1. PIETER CLAESZ (Burg-Steinfurt 1597/98–1660 Haarlem).

Stilleven.

Paneel, 52,8 × 44 cm.

Opm.: Het werk dient volgens Vroom omstreeks 1647 te worden gedateerd.

Litt.: N. R. A. Vroom, *De schilders van het monochrome banketje*, Amsterdam 1945, pp. 48 en 202, nr. 70, afb. 1; *Idem*, *A modest message as intimated by the painters of the 'Monochrome banketje'*, Schiedam 1980, deel 1, p. 49, afb. 59; deel 2, p. 34, nr. 145; P. J. J. van Thiel et al., *All the paintings of the Rijksmuseum in Amsterdam. First supplement: 1976–1991*, Amsterdam/Den Haag 1992, p. 47.

Herk.: Verz. F. von Amerling, Wenen, veil. Dorotheum, Wenen 3-5-1916, nr. 58, met afb.; Kunsth. Arnot, Londen; Kunsth. Hoogendijk, Amsterdam; Verz. D. Crena de Iong, Amsterdam; Legaat Daniël Crena de Iong, Wilton (Conn.), 1985 (inv.nr. SK A 4839).

Bij het overlijden van mevrouw Mary D. H. Crena de Iong bleek wijlen haar echtgenoot, de heer Daniël Crena de Iong, deze Pieter Claesz aan het Rijksmuseum te heb-

2

3

ben nagelaten. De terugkeer naar Nederland van dit aantrekkelijke maar helaas aan één kant verkleinde schilderij kwam als een volslagen verrassing.

Afb. 2. JAN VAN GOYEN (Leiden 1596–1656 Den Haag).

Gezicht op Vianen.

Paneel, 64,6 × 96,8 cm. Links onderaan gemonogrammeerd en gedateerd: VG 1649.

Litt.: H.-U. Beck, *Jan van Goyen 1596–1656*, Amsterdam 1973–'87, deel 2, nr. 412; deel 3, nr. 412, met afb.; P. J. J. van Thiel et al., *All the paintings of the Rijksmuseum. First supplement: 1976–1991*, Amsterdam/Den Haag 1992, p. 140.

Herk.: Geschenk mevrouw Serine van Embden Bonnist, Mamaroneck (NY), 1991 (inv.nr. SK A 4879).

Het *Gezicht op Vianen* van Jan van Goyen uit 1649 is, evenals de Pieter Claesz, aan het Rijksmuseum bedacht door een uit Nederland afkomstige begunstiger die langdurig in den vreemde heeft verkeerd. Het belastingvoordeel dat de Amerikaanse wet biedt bij schenkingen met een cultureel doel heeft in dit geval bovendien een rol gespeeld.

Afb. 3 en omslag. NICOLAES MAES (Dordrecht 1634–1693 Amsterdam).

Portret van Simon van Alphen. Doek, 71,5 × 57,2 cm. Rechts onderaan gesigneerd: Maes.

Opm.: De geportretteerde stelt waarschijnlijk Simon van Alphen (1650–1730) voor, zoon van Simon van Alphen en Maria Magdalena de Hertoghe. Tijdens zijn leven was hij onder meer secretaris van de Weeskamer te Leiden; hij bleef ongehuwd. Het monogram dat oorspronkelijk de bovenkant van de lijst sierde, is in de loop van deze eeuw verwijderd. Na de verwerving door het Rijksmuseum werd

op deze plaats een gereconstrueerd wapenschildje aangebracht. Het in uitstekende staat bewaarde portret behoort tot het beste werk van Nicolaes Maes uit de tijd dat hij een gezocht portrettist was en kan omstreeks 1680 worden gedateerd.

Litt.: Cat. tent. *Prijst de lijst*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1984, pp. 248-249, met afb. *Tent.*: *Drie eeuwen portret in Nederland*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1952, nr. 97; *Hollands leven in de Gouden Eeuw*, IJzendijke (Raadhuis) 1955, nr. 41.

Herk.: Verz. De Wildt, Leiden, 1838; Veil. F. Muller, Amsterdam 9-12-1930, nr. 251A; Verz. A. W. M. Mensing, veil. F. Muller, Amsterdam 15-11-1936, nr. 9a; Verz. B. de Geus van den Heuvel, Amsterdam, veil. Mak van Waay, Amsterdam 26/27-4-1976, nr. 29; Kunsth. S. Nijstad, Den Haag; Verz. H. W. Pleiter, Den Haag, 1978; Verz. C. H. Koning, Den Haag. Le gaat C. H. Koning, 1991 (inv.nr. SK A 4881).

Bij het onderzoek voor de lijstententoonstelling die in 1984 in het Rijksmuseum werd

gehouden, was een buitengewoon aantrekkelijk lijsttype gesignaleerd, waarvan slechts weinige voorbeelden teruggevonden konden worden: de profiellijst met metaalbeslag. De fraaiste voorbeelden daarvan waren bij de veiling in 1976 van de verzameling De Geus van den Heuvel aange troffen om drie schilderijen van Nicolaes Maes. Bij de speurtocht naar de verblijfplaats van deze werken bleek een van deze portretten in handen te zijn van een Haagse liefhebber. Daar werd het schilderij zorgvuldig bestudeerd. Toen echter, enige tijd later, het schilderij voor de tentoonstelling in bruikleen werd gevraagd, bleek het van eigenaar te zijn verwisseld en de nieuwe eigenaar was geenszins van plan zijn nieuwe aanwinst voor de tentoonstelling ter beschikking te stellen. Niet zonder moeite werd een ander voorbeeld van dit type gevonden en aldus eindigde deze korte geschiedenis met een gevoel van teleurstelling. Groot was de vreugde toen van de notaris bericht kwam dat dezelfde eigenaar, de heer C. H. Koning te Den Haag, het schilderij van Nicolaes Maes met zijn fraaie lijst aan het Rijksmuseum had nagelaten bij zijn overlijden in 1991.

Afb. 4. EGLON VAN DER NEER (Amsterdam 1634-1703 Düsseldorf).

Circe straft Glaucus door Scylla in een monster te veranderen.

Doek, 64 x 53,3 cm. Resten van een signatuur midden onder, gedateerd: 1695.

Litt.: G. M. C. Jansen, 'Eglon van der Neer, Franz Ertinger en Joseph Werner de Jonge: notities bij een aanwinst', *Bulletin van het Rijksmuseum* 39 (1991), pp. 435-439; P. J. J. van Thiel et al., *All the pain-*

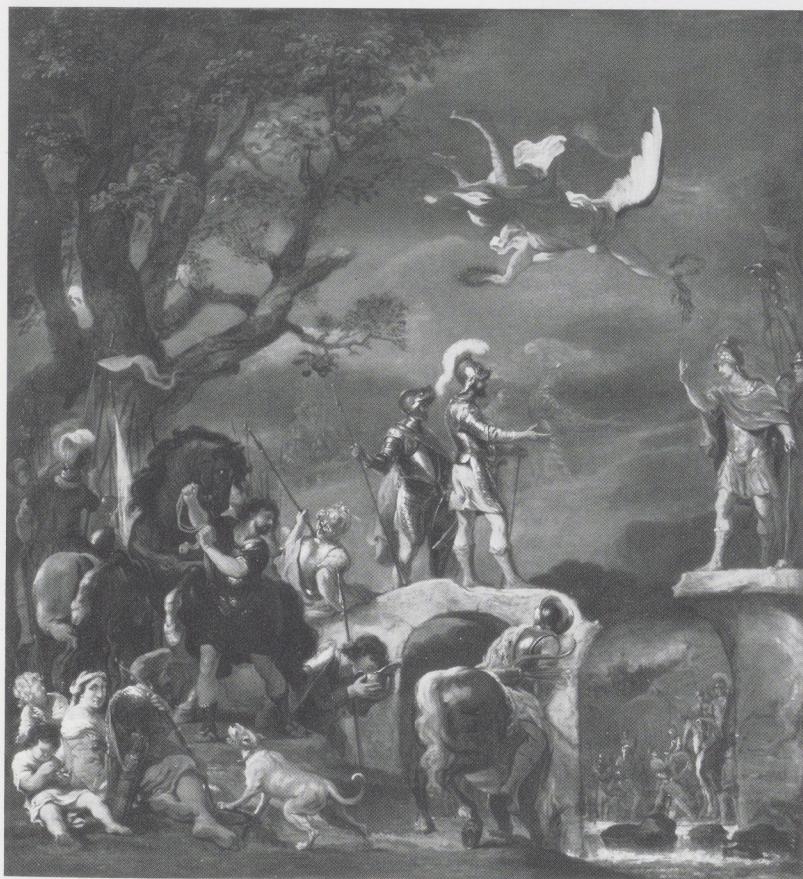
tings of the Rijksmuseum. First supplement: 1976-1991, Amsterdam/Den Haag 1992, p. 70.

Tent.: De Hollandse fijnschilders, Amsterdam (Rijksmuseum) 1989-'90, nr. 29. *Herk.:* Verz. David Amori, Amsterdam, vóór 1719?; Verz. François Fagel, Den Haag?; Veil. Londen, 22-5-1801, nr. 12; Veil. J. Hickman, Edinburgh, 1802, nr. 93; Veil. Sotheby, Londen 28-6-1939, nr. 150; Veil. Christie, Londen 12-12-1986, nr. 53; Kunsth. Artemis Fine Arts Ltd., Londen; Kunsth. N. Stogdon,

New York. Verworven met gelden uit het legaat G. H. Sant, Amsterdam, 1990 (inv.nr. SK A 4874).

De heer G. H. Sant liet bij zijn overlijden een bedrag aan geld en enkele panden in Amsterdam na aan het Rijksmuseum. Hij had tijdens zijn leven veel plezier beleefd aan zijn bezoeken aan het museum en daarom te kennen gegeven dat hij na zijn dood een bijdrage aan de collectie wilde doen, met name op het gebied van schilderijen uit de zeventiende eeuw. Het geldbedrag dat na zijn overlijden voor het Rijks-

museum ter beschikking kwam, is in eerste instantie ingezet als startkapitaal voor de verwerving van *Lot en zijn dochters* van Hendrick Goltzius. Toen dat schilderij was verworven is een deel van het legaat G. H. Sant weer vrij gemaakt om er de *Glaucus en Scylla* van Eglon van der Neer voor te kopen. Dat schilderij is geheel uit dit legaat gefinancierd. Op deze wijze zijn met het legaat Sant twee doeleinden bereikt: de altijd weer moeilijke start bij het genereren van fondsen voor een zeer kostbare aanwinst en de verwerving van een zeventiende-eeuws schilderij, overeenkomstig de wensen van de legataris.

5

Afb. 5. FERDINAND BOL (Dordrecht 1616-1680 Amsterdam). De vredesonderhandelingen tussen Claudius Civilis en Quintus Petilius Cerealis op de afgebroken brug.

Doek, 122 x 112,5 cm.

Litt.: H. van de Waal, 'Tempesta en de historie-schilderingen op het Amsterdamse Raadhuis', *Oud Holland* 56 (1939), pp. 49-66; *Idem*, *Drie eeuwen vaderlandse geschieduitbeelding 1500-1800*, Den Haag 1952, deel 1, pp. 221 en 230; deel 2, afb. 47.3; A. Blankert, *Ferdinand Bol, 1616-1680, een leerling van Rembrandt*, Den Haag 1976, p. 189, nr. A 55; *Idem*, *Ferdinand Bol (1616-1680). Rembrandt's pupil*, Groningen 1982, nr. 54, afb. 28; W. Sumowski, *Gemälde der Rembrandt-Schüler*, deel 1, Landau 1983, p. 296, nr. 102, afb. p. 341; P. J. J. van Thiel et al., *All the paintings of the Rijksmuseum. First supplement: 1976-1991*, Amsterdam/Den Haag 1992, p. 43.

Tent.: Rembrandt als leermeester, Leiden (Stedelijk Museum de Lakenhal) 1956, nr. 20; *The*

6

age of Rembrandt, San Francisco (Palace of the Legion of Honor) / Toledo (Toledo Museum of Art) / Boston (Museum of Fine Arts) 1966-67, nr. 94; *Rembrandt and his pupils*, Montreal (Museum of Fine Arts) / Toronto (Art Gallery of Ontario) 1969, nr. 28; *Vermaakt aan de Staat – het legaat Thurkow-van Huffel*, Utrecht (Rijksmuseum Het Catharijneconvent) 1988; *Zeichen der Freiheit. Das Bild der Republik in der Kunst des 16. bis 20. Jahrhunderts*, Bern (Kunstmuseum) 1991, nr. 99.
Herk.: Kunsth. W. Sabin, Londen, 1927; Veil. Christie, Londen 23-11-1934, nr. 103; Verz. Wilde, Londen; Verz. Ir. C. Th. F. Thurkow, Den Haag; Bruikleen mevrouw L. Thur-

kow-van Huffel, Den Haag, 1978. Legaat mevrouw L. Thurkow-van Huffel, 1987 (inv.nr. SK A 4853). Mevrouw L. Thurkow-van Huffel liet bij haar overlijden in 1987 dertien belangrijke schilderijen na aan de Staat der Nederlanden. Daartoe behoorde deze rond 1660 vervaardigde olieverfschets van Ferdinand Bol, ongetwijfeld een opzet voor een groot, niet uitgevoerd decoratiestuk voor het Amsterdamse stadhuis. Het schilderij, dat zich sedert 1978 als bruikleen in het Rijksmuseum bevond, vormt in de schilderijencollectie het enige getuigenis van het ambitieuze decoratieprogramma voor het trotse stadhuis. De meest vooraanstaande Amsterdamse kunstenaars hebben

meegedongen naar opdrachten hiervoor, met Rembrandts afgewezen bijdrage, het *Eedverbond der Batavieren*, nu te Stockholm, als het beroemdste resultaat.

Uit de fraaie collectie Thurkow ontving het Rijksmuseum vier schilderijen. In 1978 had mevrouw Thurkow een kleine olieverfschets van Bartolomé Estaban Murillo ten geschenke gegeven (inv.nr. SK A 4704) en in 1990 schonken haar erven twee schilderijen uit haar nalatenschap, een ingetogen *Bosachtig landschap met rivier*, toegeschreven aan Jan de Lagoor (inv.nr. SK A 4873), en het wijdse *Panoramisch landschap met Tobias en de engel*, toegeschreven aan Kerstiaen de Keuninck (inv.nr. SK A 4872).

Afb. 6. JOHANNES WARNARDUS BILDERS (Utrecht 1811–1890 Oosterbeek).

Landschap met boerenhoeve. Paneel, 41 × 52 cm. Rechts onderaan gesigneerd:

J. W. Bilders f.

Opm.: Het Rijksmuseum beschikte tot dusver niet over een werk uit de begintijd van Bilders de Oude, waarin de schilder nog sterk onder invloed van Koekkoek stond. Zijn *Boerenhoeve*, te dateren omstreeks 1835–'40, is een interessant en goed geconserveerd schilderij, dat deze leemte op uitstekende wijze opvult.

Litt.: P. J. J. van Thiel et al., *All the paintings of the Rijksmuseum. First supplement: 1976–1991*, Amsterdam/Den Haag 1992, p. 42.

Herk.: Geschenk mevrouw M. C. H. Ruijs, Amsterdam, 1983 (inv.nr. SK A 4852). Mevrouw M. C. H. Ruijs schonk dit schilderij in 1983 en stond het in 1988 definitief af ter plaatsing in de collectie.

Afb. 7. JAN PIETER VETH (Dordrecht 1864–1925 Amsterdam). De drie zusters van de kunstenaar: Cornelia, Clara en Johanna Veth.

Doek, 88,5 × 108 cm.

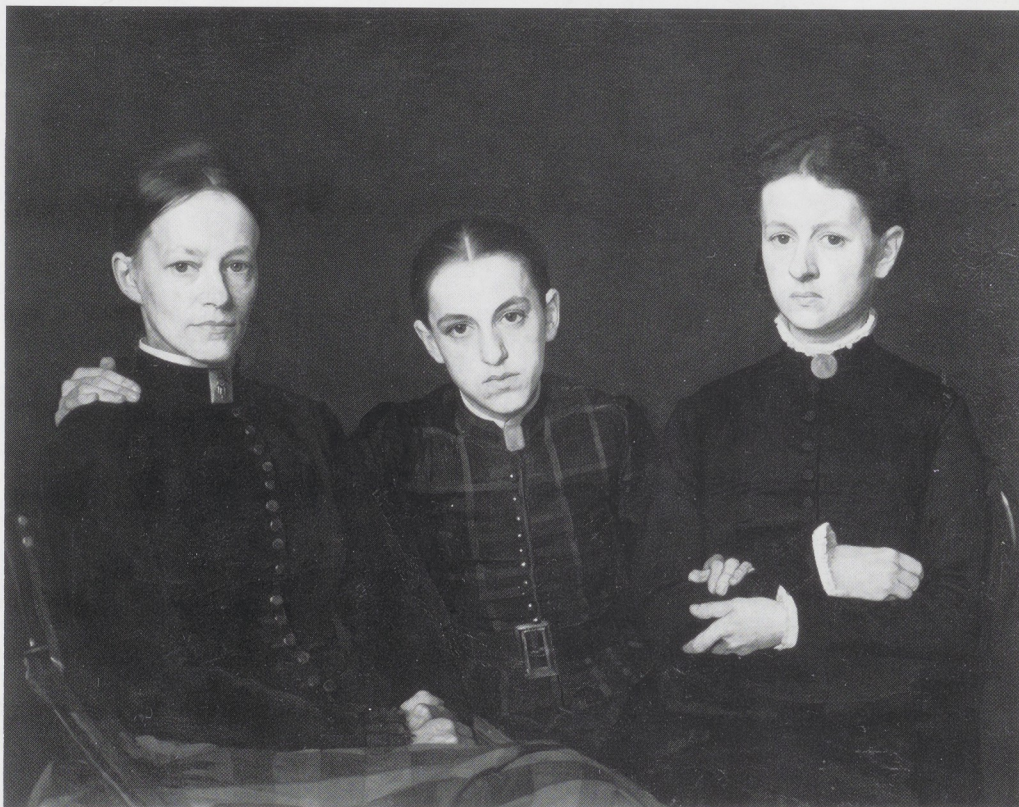
Opm.: Deze moeilijke en ambitieuze compositie uit 1884 was voor Veth het *chef-d'œuvre de la jeunesse*.

Litt.: J. Huizinga, *Leven en werken van Jan Veth*, Haarlem 1927, pp. 13 en 209, nr. 13; F. Bijl de Vroe, *De schilder Jan Veth 1864–1925. Chroniqueur van een bewogen tijdperk*,

Amsterdam / Brussel 1987, pp. 10 en 120, afb. 103; P. J. J. van Thiel et al., *All the paintings of the Rijksmuseum. First supplement: 1976–1991*, Amsterdam/Den Haag 1992, p. 90.

Herk.: Legaat Mr. D. A. Delprat, Amsterdam, 1988 (inv.nr. SK A 4862).

De heer Delprat, die bij zijn leven veelvuldig het Rijksmuseum had bezocht, liet bij zijn dood *De drie zusters* van Jan Veth aan het museum na. Voor de legataris was het van groot belang dat dit familiestuk ging behoren tot de collectie van een Nederlands museum. De groep portretten van omstreeks 1900 in het Rijksmuseum wordt er aanzienlijk mee versterkt.

Afb. 8. Deksel van een spiegel-
doosje van ivoor met een
voorstelling van een gezelschap
bestaande uit twee mannen
en twee vrouwen, en profil
afgebeeld tegen een achter-
grond met bomen.

H. 10,5 cm. Br. 9,9 cm.
NOORD-ITALIË, begin 15de
eeuw.

Opn.: De stilering van de figu-
ren, hun weergave en profil en
de wijze waarop ze in het
landschap zijn geplaatst vindt
men terug op enkele andere
15-eeuwse ivoeren uit Noord-
Italië. Het deksel vertoont een
opvallende gelijkenis met twee
exemplaren die zich bevinden
in het Louvre en in de Walters

Art Gallery in Baltimore
(M. C. Ross, 'A Gothic Ivory
Mirror Case', *Journal of the
Walters Art Gallery* 2 (1939),
pp. 109-111; R. H. Randall jr.,
*Masterpieces of Ivory from the
Walters Art Gallery*, New York
1985, nr. 348). Op deze deksels
is een scène afgebeeld van een
man die een jonge vrouw een
krans (Louvre) of een bloem
(Walters Art Gallery) overhan-
digt. Boven het hoofd van de
jonge man bevindt zich in
beide gevallen een inscriptie;
tezamen vormen zij één Franse
zin: PRENES EN GRE. Dit en het
feit dat deze ivoeren samen zijn
afgebeeld op een midden
18de-eeuwse tekening door

Jan van Gravenbroeck (Museo
Civico, Venetië) toont aan dat
beide stukken ooit tot één en
dezelfde spiegeldoos hebben
gehoord. De voornaamste
overeenkomsten tussen deze
stukken en het deksel in het
Rijksmuseum zijn de houding
van de figuren en hun gezich-
ten, de kostuums met hun
langgerekte gebogen plooiën
die tot in detail overeenko-
men, en de houterig gesti-
leerde bomen die afsteken
tegen een gearceerd weergege-
ven hemel. Er zijn echter ook
verschillen. Bij het deksel van
het Louvre bevinden zich bui-
ten de kabelrand die de scène
omlijst een dubbele geprofi-
leerde rand en vier bladeren
op de hoeken, waardoor het
deksel niet rond maar vierkant
van vorm is. Van het exem-
plaar uit Baltimore zijn de bla-
deren afgebroken. Bij het stuk
in het Rijksmuseum ontbreken
zowel de hoekbladeren als de
geprofileerde rand. Dit kan
echter verklaard worden uit
het feit dat het ivoor bij de
kabelrand is afgesneden, waar-
door deze ongelijk van dikte
en op een aantal plaatsen zelfs
afgebroken is en met ivoor een
licht ovale omtrek heeft gekre-
gen. De man die zich uiterst
rechts op het deksel van het
Rijksmuseum bevindt lijkt een
bloem te overhandigen aan
iemand die zich buiten het
beeld bevindt. Deze schijnbaar
onlogische compositie kan ver-
klaard worden doordat ook dit
deksel een pendant gehad
moet hebben. Op dit tegenstuk
was wellicht de vrouw, aan
wie de bloem geschonken
wordt weergegeven.
Herk.: Schenking uit de verza-
meling W. Neutelings, Bras-
schaat, 1992
(inv.nr. BK 1992-27).

Afb. 9. Diptiek van ivoor met op de linkervleugel de Kruisiging en de Geboorte van Christus en op de rechtere vleugel het Laatste Oordeel en de Aanbedding der Koningen. Elk luik: H. 20,3 cm. Br. 9,5 cm.
FRANKRIJK, laatste kwart 14de eeuw.

Opm.: In de 18de eeuw was het diptiek in bezit van de prior van de Karthuizerorde van Trier zoals blijkt uit een tekst op de achterzijde van het rechter luik: VERUS POSSESSOR ALBERGATUS EHLEN PRIOR CARTUSIO TREVERENSIS 1781. Deze Ehlen was van mening dat het ivoor uit de 8ste eeuw stamde

blijkens de tekst op de achterzijde van het linker luik: OC. QUATUOR EBURNEA IMAGINES DICUNTUR OPERA SECVLI 800 MI. Later is het terecht gekomen in de schat van de 'Welsche Nonnen' te Trier. Mogelijkerwijs gebeurde dit in 1801 aangezien op dat moment de kloosterorden worden opge-

10

heven en hun eigendommen geconfisceerd. Het klooster van de 'Welsche Nonnen' bleef toen als enige in Trier ten behoeve van het onderwijs en de ziekenverpleging voortbestaan (Bunjes, N. Irsch e.a., *Die kirchlichen Denkmäler der Stadt Trier mit Ausnahme des Domes*, Düsseldorf 1938, pp. 431-432).

Litt.: E. Aus'M Weerth, *Kunstdenkmaeler des Christlichen Mittelalters in den Rheinlanden*, Bonn 1866, pl. LVIII, nr. 7; G. Terme, *L'art ancien au pays de Liège*, deel 1, Luik 1905, pl. XXXIII; R. Koechlin, *Les ivoires gothiques français*, deel 2, Parijs 1924, nr. 783, pl. CXXXII; E. G. Grimme, 'Neue Zugänge zu den Sammlungen des Suermondt-Museums. Ein Französisches Elfenbeindiptichon des 14. Jahrhunderts' *Aachener Kunstblätter* 30 (1965), p. 8, n. 1; *Das Schnütgen Museum. Eine Auswahl*, Keulen 1968, onder nr. 104; R. H. Randall jr., *Masterpieces of ivory from the Walters Art gallery*, New York 1985, onder nr. 310.

Tent.: G. Terme, *l'art ancien au pays de Liège. Orfèverrie, dinanderie, ivoires. Album de l'Exposition Universelle de Liège*, Luik 1905, nr. 1454. *Herk.*: Verz. Albergatus Ehlen, Trier, 1781; Klooster van de Welsche Nonnen, Trier; verz. mgr. Schoolmeesters, Luik, 1905; particuliere verzameling, Frankrijk, waaruit in 1981 door W. Neutelings gekocht. Schenking uit de verzameling W. Neutelings, Brasschaat, 1992 (inv.nr. BK 1992-28).

Afb. 10. Twee schelpvormige sauskommen van zilver. H. 19,8 cm, Br. 20,4 cm, D. 12,9 cm.

a: Gew. 355 gr., b: Gew. 339 gr. LEIDEN, 1767, door HENDRIK FORTMAN

Merken: Leiden, Hollandse leeuw, jaarletter I = 1767, meesterteken HF aaneen in ovaal schild = Hendrik Fortman.

Opm.: Er is geen soortgelijk paar sauskommen bekend. Wel heeft Hendrik Fortman, de voornaamste Leidse zilversmid van zijn tijd, de gegoten herm op het oor toegepast ter versiering van onderdelen van andere voorwerpen, namelijk de oren van een olie- en azijnstel uit 1756 en de steel van een strooilepel uit 1759 (cat. tent. *Leids Zilver*, Leiden (Stedelijk Museum de Lakenhal) 1977, nrs. 78 en 84). *Herk.*: Geschenk van mevrouw J. E. van Schendel-Reesink te Amsterdam uit de nalatenschap De Bruijn-van der Leeuw, 1991 (inv.nr. BK 1991-37 a-b).

Afb. 11. Theefontein van zilver.

H. 59,1 cm, Br. 18,5 cm,
D. 22,1 cm.

Gew. 4185 gr.

PARIS, ca. 1840, door CHARLES
NICOLAS ODIOT.

Merken: Minervahoofd met 1
in achthoek = gehaltemerk
950/1000 voor Parijs, meester-
teken O boven een antieke
lamp in ruit = Charles Nicolas
Odiot, winkeliersmerk ODIOT. A
PARIS, sprinkhaan = garantie-
merk voor Parijs.

Opm.: De theefontein is ont-
worpen als onderdeel van een
groot theeservies op blad,
waarvan enkele exemplaren
zijn vervaardigd. Het ontwerp
voor dit servies wordt bewaard
in het archief van de firma
Odiot. Vermoedelijk stond het
model bekend als 'feuillages'.
Het servies is een vroeg en
voor Frankrijk uitzonderlijk
voorbeeld van de 19de-eeuwse
naturalistische stijl. Een zelfde
theefontein bevindt zich in het
Louvre (cat. tent. *Nouvelles
acquisitions du département des
Objets d'art 1980-1984*, Parijs
(Louvre) 1985, nr. 42); een
compleet servies bevindt zich
in de Parijse kunsthandel.

Herk.: Kunsth. Suger, Parijs.
Aankoop met gelden geschon-
ken door De Ster Holding,
Amsterdam, 1992 (inv.nr.
BK 1992-22)

Deze schenking stelde de af-
deling Beeldhouwkunst en
Kunstnijverheid in staat ook
in 1992 haar politiek van het
verwerven van belangrijke
voorbeelden van buitenlandse
19de-eeuwse kunstnijverheid
voort te zetten (zie tevens
nr. 15).

12

Afb. 12. Juwelenkistje van verguld zilver, ingelegd met blauw email, met pootjes en een dekselbekroning van gezwart zilver en een binnenbak van geel koper, aan de binnenzijde bekleed met rood fluweel.

H. 16,5 cm. Br. 20 cm, D. 14 cm.

Gew. 1363 gr.

PARIJS, ca. 1850, door onbekende edelsmid.

Merken: Minervahoofd met 1 in achthoek = gehaltemerk 950/1000 voor Parijs, meester-teken AxM in ruit = onbekende edelsmid, sprinkhaan = garantiemerk voor Parijs, Z1 = Nederlandse herkeur.

Opm.: Dit object is een voorbeeld van de neo-renaïssance-stijl die zich in Frankrijk sedert de jaren dertig van de negentiende eeuw manifesteerde. Zowel de vorm als de ornamentiek gaat terug op renaïssance voorbeelden; daarnaast is het materiaalgebruik kenmerkend voor deze stijl.

Herk.: Veil. Christie, Amsterdam 28/29-11-1991, nr. 1138. Aankoop met gelden uit de opbrengst van een door drs. R. J. Baarsen bij Christie's Amsterdam gegeven lezingencyclus, 1991 (inv.nr. BK 1991-32).

Afb. 13. Koffiepot van zilver. H. 22,9 cm, Br. 23,9 cm, D. 14,5 cm.

Gew. 699 gr.

AMSTERDAM, 1863, door D. J. DE HAAS

Merken: Minervahoofd met A (keurkamer Amsterdam), leeuw 1, jaarletter D = 1863, meesterteken D H aan weerszijden van een staande hamer in een rechthoek = D. J. de Haas, winkeliersmerk A.D. VERSCHUUR in rechthoek.

Opm.: Vorm en decoratie van deze koffiepot zijn zeer verwant aan die van de onderdelen van het twee jaar later vervaardigde theeservies van De Haas (afb. 14). Deze zijn ech-

13

ter bolvormig terwijl de koffiepot de voor dit voorwerp in deze periode gebruikelijke peervorm bezit. Bovendien is de karakteristieke neo-rococo decoratie bij dit object zwaarder en geprononceerder uitgevoerd dan bij de kleinere onderdelen van het theeservies.

Herk.: Kunsth. P. Peek, Buren.

Aankoop als nr. 12, 1992 (inv.nr. BK 1992-10).

Afb. 14. Vierdelig theeservies van zilver, bestaande uit een theepot (a), een melkkan (b), een klontjespot (c) en een suikerpot (d)

a: H. 15,5 cm, Br. 23,8 cm, D. 12,5 cm

b: H. 10,2 cm, Br. 14,8 cm, D. 9,4 cm

c: H. 14,1 cm, Br. 14,7 cm, D. 10,6 cm
d: H. 14,1 cm, Diam. 10,2 cm.
a: Gew. 436 gr., b: Gew. 217 gr., c: Gew. 358 gr., d: Gew. 310 gr.

AMSTERDAM, 1865, door D. J. DE HAAS.

Merken: Minervahoofd met A (keurkamer Amsterdam), leeuw 1, jaarletter F = 1865, meesterteken D H aan weerszijden van een staande hamer in een rechthoek = D. J. de Haas, winkeliersmerk

A. D. VERSCHUUR in rechthoek.

Opm.: Een vrijwel gelijkvormig servies, waarvan de bolvormige onderdelen eveneens voorzien zijn van gedreven en gegraveerde rococo-motieven en van voluutvormige knopjes, maakte deel uit van de inzending van J. M. van Kempen op de Wereldtentoonstelling te Londen in 1851 (*Herinneringen bij de zestigjarige gedenkserviering der Koninklijke Nederlandsche Fabriek van Goud- en Zilverwerken van J. M. van Kempen en Zonen te Voorschoten*, Voorschoten 1896, p. 14). *Herk.:* Kunsthandel P. Peek, Buren. Aankoop als nr. 12, 1991 (inv.nr. BK 1991-34).

14

15

Afb. 15. Waterkan van zilver, ingelegd met verschillende soorten metaal.

H. 17,7 cm, Br. 18,5 cm, D. 14,9 cm.

Gew. 770 gr.

NEW YORK, TIFFANY AND COMPANY, 1873-'74, waarschijnlijk naar ontwerp van EDWARD CHANDLER MOORE.

Merken: TIFFANY & Co / 3077 [modelnummer] MAKERS 143 / STERLING-SILVER / -AND- / OTHER-METALS / 65, ET in rechthoek = Frans invoermerk 1864-1893. Ingegrift: France 1879.

Opm.: Deze waterkan is de eerste aankoop van een stuk Amerikaans zilver. De versiering in gekleurd metaal met een sprinkhaan, rietstengels, een libel en een vlinder maakt de kan tot een uitzonderlijk vroeg voorbeeld van het Japo-

nisme. Uit een inscriptie blijkt dat de kan al in 1879 in Parijs was, een jaar nadat aldaar een wereldtentoonstelling had plaatsgevonden waar voor de eerste keer japoniserend Tiffany-zilver aan een groot Europees publiek gepresenteerd werd. De vorm van de kan is geïnspireerd op voorbeelden uit het Midden-Oosten. Vele kannen van dit model zijn bij Tiffany vervaardigd, met versieringen van diverse aard (vgl. *Catalogue sommaire illustré des arts décoratifs*, Parijs (Musée d'Orsay) 1988, p. 212, nr. OAO 1042). **Herk.:** Kunsth. Suger, Parijs. Aankoop met gelden geschonken door De Ster Holding, Amsterdam, 1992 (inv.nr. BK 1992-3) Zie bij afb. 11.

Afb. 16. Kom van Perzisch aardewerk, beschilderd op de glazuur in goudluster. De vrouwenfiguur is slechts met contouren geschetst en is uitgespaard in een veld dat overigens is gevuld met kleine krulletjes, die in twee tinten luster zijn aangebracht. De gekalligrafeerde tekst daarentegen is, onderbroken door palmetten, op een fraai wit gebleven band geschilderd. De buitenzijde is geheel in spaartechniek met gestileerde bladornamenten gedecoreerd.

H. 8,6 cm, Diam. 20,7 cm.

PERZIË (KASHAN), 13de eeuw.

Opm.: De kom is gedecoreerd in de stijl die in Kashan tussen ca. 1210 en 1250 gebruikelijk was (verg. O. Watson, *Persian Lustre Ware*, Londen 1985).

Herk.: Geschenk van de heer en mevrouw Oosterbaan-Lugt te Heemstede, 1990 (inv.nr. BK 1990-16).

De grote en fraaie verzameling Perzische ceramiek, die de heer en mevrouw Oosterbaan in de jaren zeventig hebben gevormd, is door hen in haar geheel aan het museum in bruikleen gegeven. Sinds 1981 hebben de bruikleengevers ieder jaar een aantal stukken uit de collectie geschonken. Het is de bedoeling, dat op deze wijze uiteindelijk de hele verzameling aan het Rijksmuseum zal komen.

Afb. 17. Kom van Perzisch aardewerk, beschilderd op de glazuur in goudluster. De gewelfde bodem en een deel van de wand zijn beschilderd met een regelmatig patroon van driehoeken waartussen vakken met medaillons, elk met een vogeltje binnen krullen.

H. 10,4 cm, Diam. 21,3 cm.

PERZIË (KASHAN), 13de eeuw.

Opm.: Hedendaagse verzamelingen Perzische ceramiek uit deze periode bestaan uitslui-

16

17

tend uit voorwerpen die als bodemvondsten tijdens opgravingen in Perzië zijn gevonden. Slechts een enkel stuk is dan ook ongeschonden gebleven. Deze kom is bij uitzondering geheel gaaf en slechts aan de buitenzijde enigszins verweerd.

Herk.: Geschenk van de heer en mevrouw Oosterbaan-Lugt te Heemstede, 1991 (inv.nr. BK 1991-30).
Zie bij afb. 16.

Afb. 18. Ruit van glas, beschilderd in sepia en zilvergeel met Christus die zijn kruis draagt, gevolgd door een stoet vrouwen en mannen die elk eveneens een kruis dragen. Op de achtergrond een berglandschap met een kasteel.

H. 23,8 cm, Br. 18,6 cm.

ANTWERPEN, ca. 1560
Opm.: Uitgebeeld is Mattheüs, vers 16 : 24, *Indien iemand mij wil volgen, die verloochene zichzelf, neme zijn kruis en volge mij dan.*

Herk.: Kunsth. Roel Houwink, Amsterdam. Aankoop met gelden uit het legaat van mevrouw Ethel Romenuk, Chicago, 1992 (inv.nr. BK 1992-4).

Ethel Romenuk was zeer geïnteresseerd in de kunst van de Middeleeuwen. Bij haar overlijden liet zij aan verschillende grote musea, waaronder het Rijksmuseum, geld na, dat moest worden besteed aan de aankoop van kunstvoorwerpen uit die periode, in het geval van het Rijksmuseum met de bepaling dat zij uit de Noordelijke of Zuidelijke Nederlanden afkomstig moesten zijn.

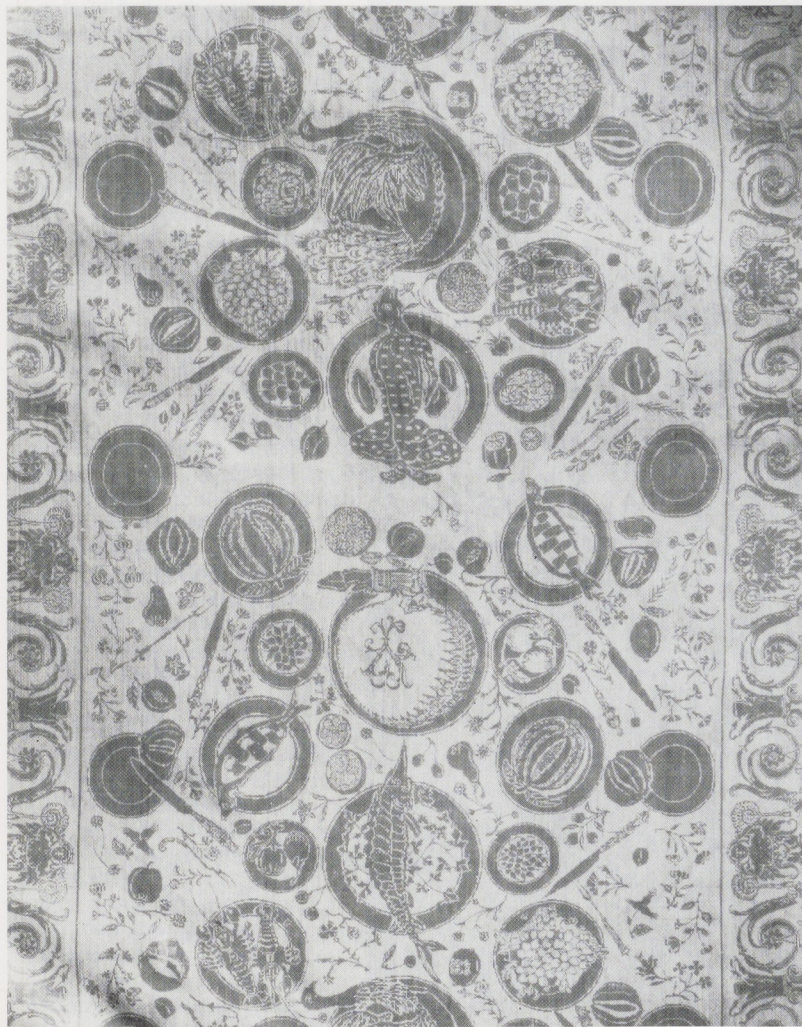
Afb. 19. Tafellaken van wit linnendamast, binding in ketting- en inslagsatijn (detail). 'Bancquet op tafel' in het middenveld, 'schipvaert' en 'landbouwerie' in de lopende randen, de gekroonde wapens van Frankrijk en Navarra op een veld van gekroonde fleurs-de-lys in de liggende randen. H. 417,9 cm, Br. 213,2 cm, ketting ca. 44 dr. per cm. HAARLEM, 1604, door PASSCHIER LAMMERTIJN.

Gesigneerd op zak in de 'landbouwerie': *PL* en gedateerd onder de wapens: *anno 1604*.
Opm.: De omschrijving 'bancquet op tafel' staat voor de voorstelling van een gedekte tafel met borden, messen, vorken en schalen met wild en gevogelte, vissen en vruchten, bovendien broodjes en als taferversiering gestrooide bloemen. Zij wordt in 1611 gebezigd in een koopakte van de burgemeesters van Haarlem, handelend in opdracht van de Staten Generaal, waarbij Paschier Lammertijn een aantal tafellakens met servetten levert 'mette ahangende wapenen van Nassau' (J. Six, 'Paschier Lammertijn', *Oud Holland* 31 (1913), pp. 97 en 105). Drie andere tafellakens uit die leve-

rantie, met een niet nader omschreven midenveld, dragen op de eynden de wapens van Vranckrijck en de Navarre' (Six 1913, p. 105). In november 1604 verkoopt Passchier 'damasten Ammelakens, Servetten ende andere lynwaet' aan de Staten Generaal 'om daermede te vereeren de Coninginne van Vrackrijke' (C. A. Burgers, 'Nogmaals Passchier Lammertijn', *Oud Holland* 80 (1965), p. 145). Wellicht kan het tafelkleed in

het Rijksmuseum worden verbonden met dit geschenk aan de Franse kroon. Linnendamast met een voorstelling van een gedekte tafel van vóór 1604 is niet bekend. Het tafellaken komt wat vlakverdeling betreft overeen met een 1621 gedateerd exemplaar op kasteel Rosenborg in Kopenhagen en met twee exemplaren in het Kremlin te Moskou, één gedateerd 1621 en één 1622. Deze drie stukken dragen de ingeweven initialen KT voor

Karl Thyssen, oprichter en bestuurder van de in 1619 gestichte koninklijke zijde-weverij in Kopenhagen. Deze Thyssen heeft wellicht samen-gewerkt met Passchier Lammertijn, die van 1619 tot zijn dood in 1621 in Kopenhagen werkzaam was. Het Rijksmuseum heeft in bruikleen van de Maatschappij van Handel en Nijverheid een tweede tafellaken met een banket (inv.nr. Br. 343). De lopende randen vertonen beide de 'landbouwerie'. Het patroon, zowel van de randen als van het middenveld, is aanzienlijk vereenvoudigd ten opzichte van het tafellaken uit 1604 doch draagt wel de initialen PL op de zak. Een tafellaken in het Rijksmuseum met in het middenveld kreeften, krabben en andere schaaldieren en Deense wapens vertoont diverse overeenkomsten met de besproken tafelkleden uit 1604, 1621 en 1622 (inv.nr. BK 1971-22). Het kan bij gebrek aan signatuur niet op naam van Passchier noch op die van andere wevers uit Holland of Denemarken worden gesteld (C. A. Burgers, 'Dutch Damasks for Denmark', in: M. Flury-Lemberg en K. Stolleis (red.), *Documenta Textilia*, Festschrift für S. Müller-Christensen, München 1981, pp. 259-260). *Litt.*: G. T. van Ysselsteyn, *White Figurated Linen Damask*, Den Haag 1962, cat. nr. 193; C. A. Burgers, 'Nogmaals Passchier Lammertijn', *Oud Holland* 80 (1965), pp. 146-147 en afb. 5-10; *Idem*, 'Dutch Damasks for Denmark', in: M. Flury-Lemberg en K. Stolleis (red.), *Documenta Textilia*, Festschrift für S. Müller-Christensen, München 1981, p. 254, nr. 6; Ch. Paludan, in: Ch. Paludan en B. Wieth-Knudsen (red.), *Damask og Drejl, Dækketojets historie i Danmark*, 1989, p. 51.

Tent.: Damast, 17de-eeuws tafellinnen met bijbelse, historische en heraldische motieven, 's-Hertogenbosch (Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant) 1959, nr. 5; Herk.: Verz. F. M. J. Helmer, Amsterdam, van wie in bruikleen sinds 1964. Geschenk van de erven van F. M. J. Helmer, 1990 (inv.nr. 1990-15).

Dit sleutelstuk voor de geschiedenis van het Nederlandse linnendamast werd in 1959 door de toenmalige conservator textiel, C. A. Burgers, ontdekt. Nadat de eigenaar het in 1964 aan het museum in bruikleen had gegeven is het in 1990 door diens erven geschonken.

Afb. 20. Toegeschreven aan ADRIAEN HONICH, genaamd LOSSENBRUY (Dordrecht ca. 1644-? na 1683).

De watervallen bij Tivoli. Pen in bruin, penseel in bruin en grijs en verschillende kleuren groen, resten van witte hoogsels (?), over summiere resten van een schets in zwart krijt, 566 x 418 mm.

Opm.: Van de 17de-eeuwse Italianisanten, de Hollandse kunstenaars die naar Italië trokken om zich door het landschap, de overblijfselen van de antieke oudheid en het dagelijks leven te laten inspireren, is Adriaen Honich één der raadselachtigste. Gegevens over zijn leven zijn uiterst schaars; bekend is slechts dat hij van 1667 tot 1683 in Rome verbleef, waar hij door zijn kunstbroeders met de bent-naam 'Lossenbruy' werd gesierd. Honichs kleine getekende oeuvre valt in twee groepen uiteen: fantasie-landschappen, gecopieerd naar schilderijen van Salvator Rosa, en een reeks gezichten op Tivoli. Van deze laatste namen aan dat ze naar de natuur zouden zijn getekend, maar dat is niet waarschijnlijk. De tekening in het Rijksprentenkabinet vertoont, naar mevr. dr. Terez Gerszi ons meedeelde, grote gelijkenis met een *I.B.* gemonogrammeerd gezicht op Tivoli in het Museum voor Schone Kunsten in Boedapest. Wellicht gaan beide tekeningen terug op een origineel van Jan Brueghel de Oude. Temidden van Honichs tekeningen neemt het Amsterdamse exemplaar een bijzondere plaats in, niet slechts door zijn uitzonderlijk grote formaat, maar ook door de toepassing van waterverf in verschillende kleuren.
Herk.: Veil. Christie, Amsterdam 12-11-1990, nr. 14.

Geschenk van De Ster Holding, Amsterdam, 1991 (inv.nr. RP-T-1991-16). De tekening werd op 12 november 1990 bij Christie's in Amsterdam geveild. Het was zonneklaar dat het Rijksprentenkabinet met hetgeen nog restte van het aankoopbudget geen enkele kans zou maken in de strijd. Daarom riep de toenmalige directeur van het kabinet de hulp in van de heer J. Ritman, voorzitter van de raad van bestuur van De Ster Holding en inspirator van de Dutch Renaissance Art Collection. Niet tevergeefs: de tekening bleef voor Nederland behouden en werd aan het Rijksprentenkabinet in bruikleen afgestaan totdat het museum de aankoopsom zou kunnen voldoen. Zover kwam het echter niet. In 1991 kon Honichs gezicht op Tivoli in de inventaris van het Rijksprentenkabinet worden ingeschreven als geschenk van De Ster.

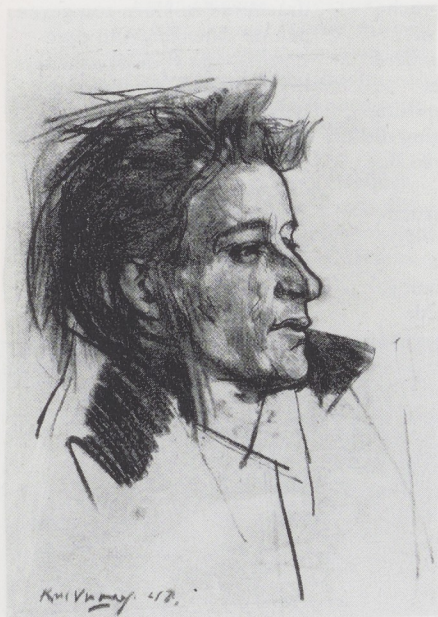
Afb. 21. HERMAN HENSTENBURG (Hoorn 1667–1726 Hoorn). Vruchten, bloemen en een muis op een marmeren richel, een vink op een metalen ring erboven. Potlood, aquarel en gouache op perkament, 430 × 336 mm. Rechts onderaan gesigneerd: *Henstenburg Fec.*
Opm.: Het hier getoonde blad behoort tot Henstenburgs beste werken, alleen al omdat zijn stijl zich meer leende voor de weergave van bloemen en vruchten dan van dieren. Beide onderwerpen heeft hij beoefend in ambitieuze tekeningen, die vrij zeldzaam zijn. Het is de vraag of dat kwam door het feit dat Henstenburg eigenlijk van beroep pastebakker was en de tekenkunst uit liefhebberij beoefende, of door de grote kwetsbaarheid van zijn waterverftekeningen

op fijn perkament. De prachtige lichte tinten zijn in dit geval bijzonder goed bewaard gebleven. De vink en het muisje verlenen de compositie een subtiele verlevendiging die in veel andere werken van de kunstenaar ontbreekt.

Herk.: Geschenk van particulier, 1991 (inv. RP-T-1991-43). Toen de vorige eigenaar besloot dat hij deze tekening, samen met nog een tweede aquarel door Henstenburg, al bij zijn leven aan het Rijksmuseum wilde schenken, realiseerde hij zich dat het hem moeilijk zou vallen om nu al helemaal afstand te doen. Overeengekomen werd dat het Rijksprentenkabinet de twee werken direct na de over-

dracht in bruikleen zou geven aan de schenker. Aan deze regeling zijn voor de schenker niet de fiscale gevolgen verbonden, die een schenking onder voorbehoud van vruchtgebruik – als vorm meer voor de hand liggend – minder voordelig maken. Na de schenking werden de beide tekeningen gerestaureerd in het atelier van het Rijksprentenkabinet.

22

Afb. 22 KEES VERWEY (geb. Amsterdam 1900). Portret van de kunstenaar Anton Heyboer, 1948. Houtskool op lichtbruin papier, enig wit krijt, 562 × 405 mm.

Links onderaan gesigneerd en gedateerd: *Kees Verwey 48*. *Herk.*: Atelier van de kunstenaar. Geschenkt van de kunstenaar, 1984 (inv.nr. RP-T-1984-41).

Opm.: Kees Verwey behoort tot de belangrijke Nederlandse kunstenaars van de twintigste eeuw. Hij is vooral befaamd om zijn schilderijen en aquarellen maar was en is ook een belangrijk tekenaar. In 1956 werd door het Rijksprentenkabinet de serie tekeningen verworven met het portret van Anthonie Kok in verschillende gedaanten. Hoewel een hoogtepunt in het oeuvre, geeft deze serie toch een eenzijdig beeld van Verwey als tekenaar. De schenking van een vijftigtal van zijn tekeningen aan het Rijksprentenkabinet in 1984

heeft ertoe geleid dat hij thans als tekenaar representatief is vertegenwoordigd. De keuze uit het omvangrijke oeuvre kwam in overleg met de kunstenaar tot stand.

Afb. 23. LUCAS VAN LEYDEN (Leiden 1489/94–1533 Leiden).

Lot en zijn dochters, 1530. Gravure, 189 × 243 mm. Ie staat (3). Gesigneerd met initiaal: *L* en gedateerd: 1530. Watermerk: bekroond wapenschild met drie banden (cat. tent. Amsterdam 1978, p. 170, nr. 16, met afb.).

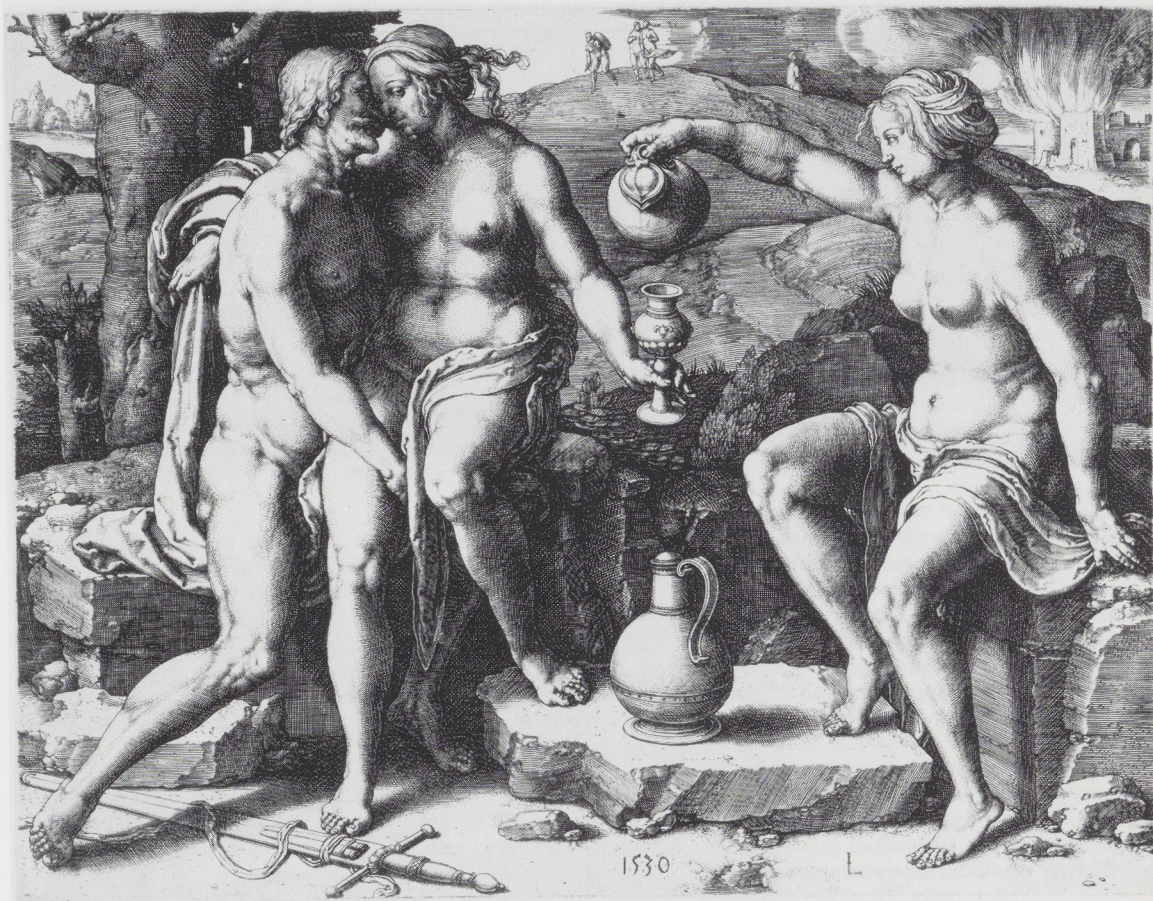
Opm.: Terwijl het Rijksprentenkabinet een vermaarde verzameling Lucas van Leyden-grafiek bezit, heeft het ten behoeve van tentoonstellingen van deze *Lot en zijn dochters* al verschillende malen elders een afdruk in bruikleen moeten vragen. Want hoewel de drukkwaliteit van het exemplaar uit oud bezit redelijk is, is het te zeer beschadigd om het te exposeren. Dat is betreurenswaardig omdat de prent, die steeds weer verrast door zijn onverhulde sensualiteit, een hoogtepunt is uit de late periode van de kunstenaar. Het thema is ontleend aan het boek Genesis (13:1–13; 18:20–33; 19:1–38) en werd in de 16de eeuw veelvuldig uitgebeeld. Toen God het besluit had genomen om de steden Sodom en Gomorra te straffen voor het bandeloze leven dat er werd geleid, gaf Hij de godvruchtige Lot en zijn familie de gelegenheid te ontkomen. Hoewel Hij Lots vrouw had gewaarschuwd, keek ze toch om naar de brandende stad in de verte, waarna ze ter plekke veranderde in een zoutpilaar. Om zich van nageslacht te verzekeren besloten de dochters van Lot vervolgens met hun vader te slapen na hem dronken gevoerd te hebben. Die

verleidingsscène is onderwerp van Lucas' prent, die mogelijk onderdeel was van een grotere serie met vrouwenlisten waartoe ook *Mars, Venus en Cupido* (Bartsch 137) en *De zondeval* (Bartsch 10) behoren. De drie prenten hebben dezelfde afmetingen en zijn alle 1530 gedateerd.

De compositie is zeer doordacht en de essentie van het verhaal is weergegeven op een manier die een rijpe kunstenaar verraaft. Het samenspannen van de twee doortastende dochters is op een oorspronkelijke manier gesuggereerd en ook het wankelende been van de onstandvastige Lot is in dit verband een vondst. Het landschap is schijnbaar alleen nog achtergrond, al is daar een eerder moment uit de geschiedenis afgebeeld.

De nieuw verworven prent is niet alleen mooi en gelijkmatig van druk, zodat de contrastwerking optimaal is, ook vertoont hij de eigenschappen van de vroegste afdrucken. Het watermerk is identiek met dat in het papier van het beroemde exemplaar uit de Fondation Custodia (coll. F. Lugt) en ook de later geslepen *pentimenti* bij het hoofd van het bij haar vader gezeten meisje en het zwaard zijn nog duidelijk waarneembaar.

Litt.: Bartsch VII, p. 346, nr. 16; Hollstein (Dutch) X, p. 68, nr. 16; cat. tent. *Lucas van Leyden-grafiek*, Amsterdam (Rijksprentenkabinet, Rijksmuseum) 1978, pp. 46 en 149, nr. 45; L. Silver en S. Smith, 'Carnal Knowledge: the late engravings of Lucas van Leyden', *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* 37 (1978) (Lucas van Leyden studies), pp. 245–255, 264; cat. tent. *The Prints of Lucas van Leyden & his Contemporaries*, Washington (National Gallery of Art) en Boston (Museum of Fine

23

Arts) 1983, pp. 238–239, nr. 98; cat. tent. *Kunst voor de beeldenstorm*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1986, p. 148, nr. 35.

Herk.: Verz. P. Mariette, Parijs, 1666 (Lugt 1789); Verz. F. Rechberger, Wenen, 1807 (Lugt 2133); Albertina, Wenen (Lugt Suppl. 5g); Als doublet geveild, veil. C. G. Boerner, Leipzig 25/27-5-1925, nr. 795, aan Tiedemann; Verz. O. Schäfer, Schweinfurt; Veil. Galerie Kornfeld, Bern 24-6-1992, nr. 112; Kunstth. H. H. Rumbler, Frankfurt am Main (cat. 28 (1992), nr. 13). Aankoop met gelden van de

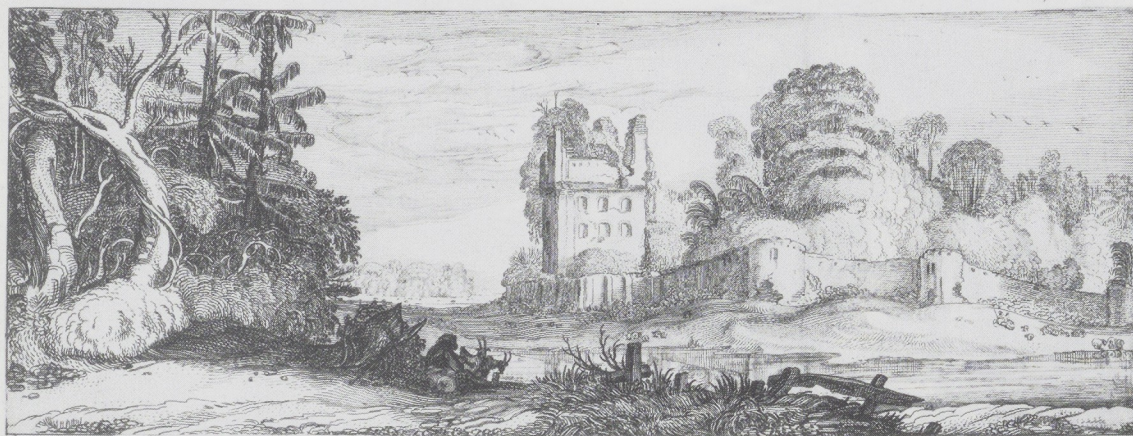
Belport Familienstiftung te Zürich, 1992 (inv.nr. RP-P-1992-418). Voor de jarenlang ontvangen steun van de Belport Familienstiftung zie J. P. Filedt Kok in dit *Bulletin*, p. 193–224.

Afb. 24. JAN VAN DE VELDE II (Delft (?) 1593–1641 Enkhui-zen).

Ruïne met een fluitspelende herder in de voorgrond, 1615. Ets en gravure, 120 × 312 mm. Ie staat (2).

Opm.: Dit landschap werd in 1615 gepubliceerd door de Amsterdamse uitgever Claes Jansz. Visscher in een reeks

van 18 prenten waarin de traditie van de uitbeelding van *plaisante plaatsen* werd gepaard aan die van de weergave van resten van (klassieke) architectuur. *Amoenissimae aliquot Regiunculae, et antiquorum monumentorum ruinae*, zo luidt de titel van deze serie die behoort tot het vroegst gedateerde werk van Jan van de Velde. Met zijn neef Esaias van de Velde, Willem Buytewech en Visscher wordt Van de Velde de Jonge gerekend tot de kunstenaars die een belangrijke stimulans hebben gegeven aan de uitbeelding van het Hollandse landschap;

24

een prent als deze verschilt aanzienlijk van de grillige fantasielandschappen die omstreeks 1600 werden getekend en in prent gebracht. Hoewel ook enige Italiaanse landschappen in de serie voorkomen, moet dit gezicht op een ruïne vermoedelijk in Nederland worden gesitueerd. Op het eerste gezicht lijken dergelijke landschappen tamelijk willekeurig en aan de verbeelding ontsproten, maar er is een reeks afgedruken van de zeer verwante Twaalf Maanden door Jan van de Velde bekend (Hollstein 58-70), waarop met pen de weergegeven lokaties genoteerd staan. Het is daarom goed mogelijk dat aan dit geheel stereotiep gecomponeerde landschap een tekening van het hoofdmotief naar de natuur ten grondslag heeft gelegen. Jan van de Velde was al met deze *Ruïne met fluitspelende herder* in het Prentenkabinet vertegenwoordigd maar dit is een uniek exemplaar van de eerste staat vóór de toevoeging van het nummer 16 in de rechterbenedenhoek. Het bestaan van deze staat werd in de recent verschenen Hollstein-delen

wel vermoed maar er werd in geen van de bezochte prentverzamelingen een afdruk van aangetroffen.

Litt.: D. Franken en J. Ph. van der Kellen, *L'Œuvre de Jan van de Velde, graveur hollandais, 1593-1641*, Amsterdam 1883 (herdruk Amsterdam 1968), nr. 232; Hollstein (Dutch) xxxiii, p. 65, nr. 193; xxxiv, p. 101, met afb.

Herk.: Geschenk Kunsth. Chr. Mendez, Londen, 1989 (inv.nr. RPP-1989-309).

Hoewel de maker van het nieuw verworven landschap altijd aan de Londense kunsthandelaar Christopher Mendez bekend is geweest, drong het bijzondere belang van dit blad pas bij het bestuderen van de recent verschenen Hollstein-delen tot hem door. Hij vond het een aardige gedachte om het te schenken aan de verzameling waar Jan van de Velde het best bestudeerd kan worden. Bovendien is deze schenking een weliswaar postuum eerbetoon aan de voormalige directeur van het Rijksprentenkabinet, Johan Philip van der Kellen (1831-1906). Deze had in de uitstekende catalogus van de

grafiek van Jan van de Velde uit 1883 voor het eerst het vermoeden geuit, dat de nu gevonden staat ooit moest hebben bestaan.

Afb. 25. CHARLES MERYON (Parijs 1821-1868 Charenton Saint Maurice).

'La Morgue', 1854.

Ets en drogenaald, 232 x 207 mm. ivo staat (7). Links onderaan in de marge gesigneerd en gedateerd:

C. Meryon del-sculp-mdcccliv en rechtsonderaan het adres: *Imp. Rue neuve St. Etienne-du-Mont-No 26*.

Opm.: Charles Meryons gehele oeuvre bestaat uit ruim 100 prenten en een aantal tekeningen. Zijn belangrijkste onderwerp was de stad Parijs, die in zijn tijd zeer ingrijpende veranderingen onderging door de aanleg van de grote boulevards. Tussen 1852 en 1854 legde Meryon zijn indrukken vast in een reeks die hij uitgaf als de 'Eaux-Fortes de Paris'. Het hier afgebeelde exemplaar van de Morgue is afkomstig uit een van de zeer weinige uitgegeven en bewaard gebleven albums met deze reeks. De vrijwel zonder uitzondering

fraaie drukken die in dit album waren geplakt, vormen een waardevolle aanvulling op de aanvankelijk vrij bescheiden Meryon-collectie in het Rijksprentenkabinet. Juist bij Meryon is het verschil tussen staten en drukken van essentieel belang.

La Morgue was het lijkenhuis van Parijs. Het was oorspronkelijk in de zestiende eeuw gebouwd als slachthuis op het Ile de la Cité, tussen de Pont Saint Michel en de Petit Pont. Door zijn duidelijke structuur, opvallende licht-donker contrasten en zeker ook door het schokeffect van het onderwerp

is dit een van de bekendste etsen van Meryon geworden.

Litt.: L. Delteil, *Le Peintre-graveur Illustré*, deel 2, Parijs 1907, nr. 36; L. Delteil en H. Wright, *Catalogue raisonné of the etchings of Charles Meryon*, New York 1924, nr. 36; Richard S. Schneiderman, *The catalogue raisonné of the prints of Charles Meryon*, Londen 1990, nr. 42; I. M. de Groot, *Charles Meryon 1821-1868. Etsen van Parijs*, Amsterdam/'s-Gravenhage 1991, nr. 19.

Herk.: Kunstst. P. Prouté, Parijs, 1978. Verz. de heer en mevrouw Vroom-van Beers.

Door hen geschonken in 1987 (inv.nr. RP-P-1987-12). De in 1990 overleden verzamelaar dr. R. J. A. F. Vroom en zijn echtgenote verzamelden volgens eigen zeggen al enige jaren 'te hooi en te gras', toen zij in 1964 hun eerste Meryonprent kochten. Sindsdien hielden zij zich vrijwel uitsluitend met deze graficus bezig. Het hoogtepunt voor de verzameling vormde de aankoop in 1978 van het gehele album met de Parijse stadsgezichten bij Prouté.

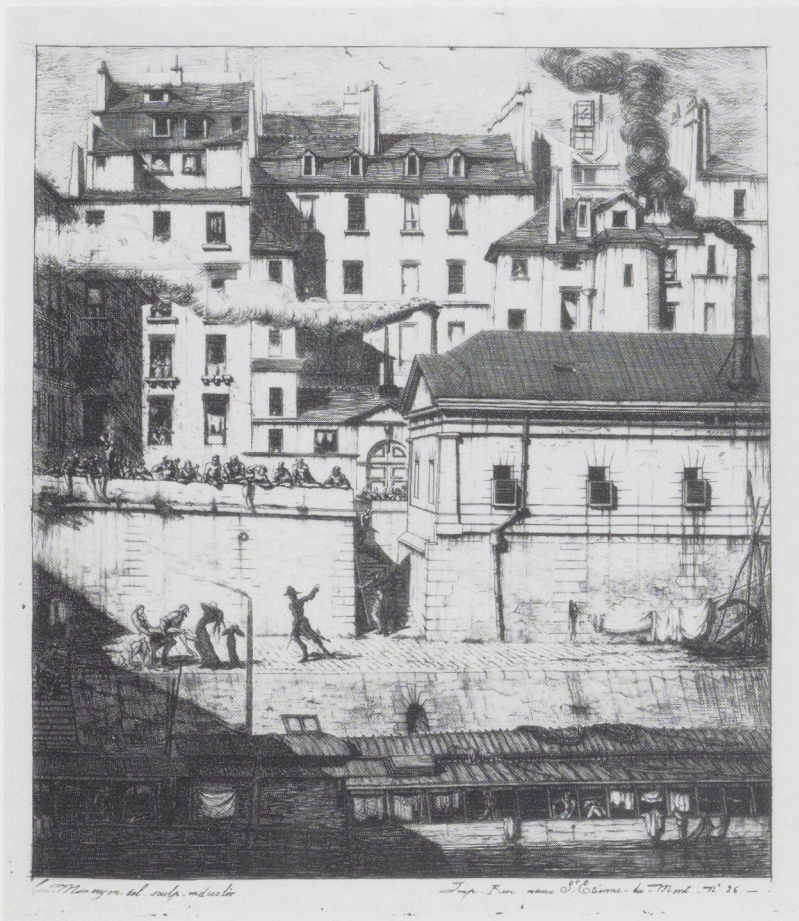
In 1985 besloten de heer en mevrouw Vroom-van Beers hun collectie van 74 Meryonprenten integraal te schenken aan de Staat der Nederlanden, ter plaatsing in het Rijksprentenkabinet. De verzameling wordt in de vorm van periodieke schenkingen gedurende acht jaren aan het Rijksprentenkabinet overgedragen. In 1991 werd naar aanleiding van de schenking een tentoonstelling gehouden (zie bij *Litt.*).

Afb. 26. JACQUES VILLON, pseudoniem van GASTON DUCHAMP (Damville 1875-1963 Puteaux). 'Le petit Manege Rue Caulaincourt', 1905.

Ets, aquatint en roulette in licht- en donkerblauw, groen, bruin, oranje, paars, zwart, rood en geel, 398 x 493 mm, nr staat (2).

Gesigneerd en gedateerd in de plaat links onderaan: *Jacques Villon 05*. Met potlood rechts onderaan gesigneerd: *Jacques Villon*, in een andere hand (Mme Sagot?) links onderaan genummerd: *No. 1* en verso geannoteerd: *le petit manège des chevaux de bois*. Rechts onderaan het droogstempel van de uitgever Edmond Sagot.

Opn.: Met zijn aquatinten in kleur van Parijse straatbeelden en elegante dames, ontstaan tussen 1899 en 1905, behaalde

26

Jacques Villon zijn eerste successen. Mede door invloed van zijn broer Raymond Duchamp-Villon verlegde hij daarna het accent naar meer geconstrueerd en in zwart-wit uitgevoerd werk en begon hij de door het kubisme geïntroduceerde geometrische vormen toe te passen. Met enige schaamte zag hij toen terug op de voorafgaande periode waarin hij zijn ongeveer 40 kleuraquatinten maakte. Zij vormen echter in een verzameling als die van het Rijksprentenkabinet juist een fraaie overgang tussen de gewilde en veel verzamelde grafiek van Toulouse-Lautrec en Helleu en de niet-figuratieve grafiek, die overigens in het Prentenkabinet minder goed

vertegenwoordigd is. Villon was tot het maken van kleuraquatinten aangezet door Francis Jourdain, zijn buurman in de Rue Caulaincourt waar hij sinds 1898 woonde. Het afgebeelde rijdende draaimolentje stond daar een tijdlang vlakbij Villons woning. Op de achtergrond zijn een molen en de huizen van de noordkant van Montmartre te zien. Op een exemplaar van de eerste staat, met alleen de omtreklijnen, gaf Villon met penseel en aquarel de kleuren aan voor de aquatint (veel. Drouot, Parijs 2-6-1978, nr. 51). Zowel de 'maquis' van Montmartre als het draaimolentje waren het onderwerp van eerdere prenten, resp. uit 1901 en 1904.

Litt.: J. Auberty en Ch. Pérus-saux, *Jacques Villon, Catalogue de son œuvre gravé*, Parijs 1950, nr. 77; C. de Ginestet en C. Pouillon, *Jacques Villon. Les estampes et les illustrations. Catalogue raisonné*, Parijs 1979, nr. 135.
Tent.: Jacques Villon; grafiek, Amsterdam (Rijksprentenkabinet, Rijksmuseum) 1984, nr. 23.
Herk.: Kunsth. Le Nouvel Essor, Parijs, 1978; Verz. de heer en mevrouw van der Vossen-Delbrück, Amsterdam. Door hen geschonken in 1992 (inv.nr. RP-P-1992-435). Door een toevalskoop werd de aandacht van het echtpaar Van der Vossen-Delbrück op de grafiek van Jacques Villon gevestigd. In 1975, toen er grote internationale tentoon-

stellingen van zijn werk werden gehouden (Parijs en Cambridge, Massachusetts), rijpte bij hen het plan om een overzicht bijeen te brengen van zijn werk dat in Nederlandse verzamelingen vrijwel niet vertegenwoordigd was.

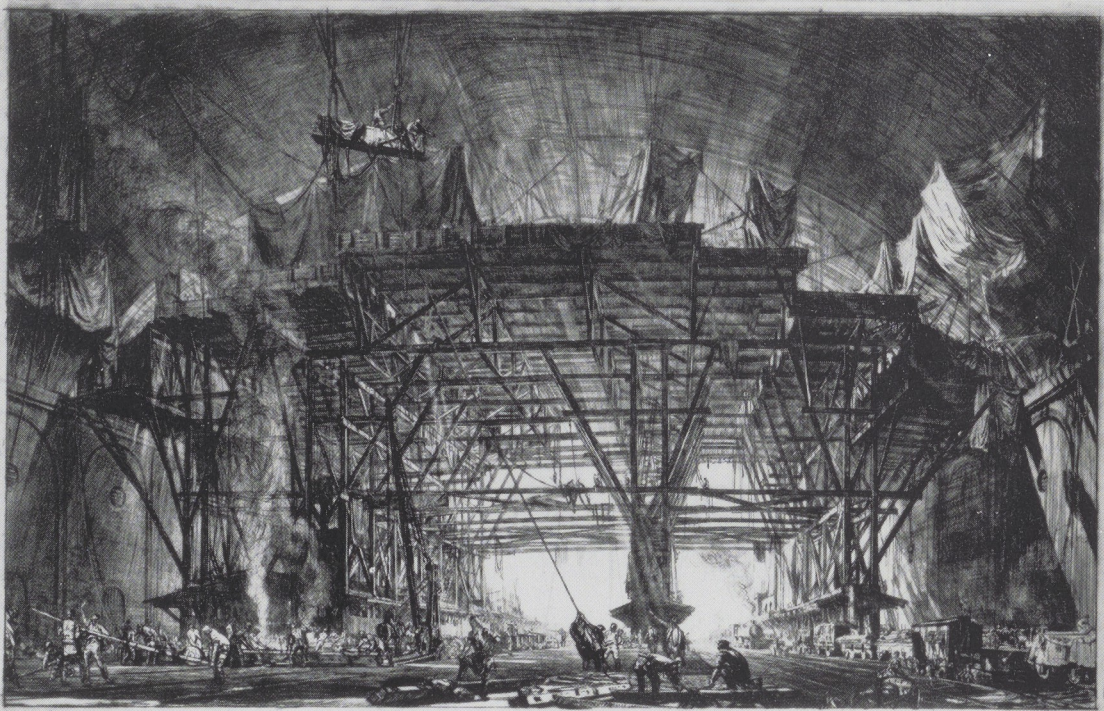
Zij verrijkten hun collectie telkens weer bij kunsthandelaars en op veilingen. Daarnaast zochten zij contact met familieleden van Villon en maakten via een kleinzoon van Villons uitgever Sagot kennis met de weduwe van diens broer Marcel Duchamp. Zodoende konden vele bladen, vooral proefstaten van de *Interprétations* uit ca. 1922-'30, direct uit de ateliernalatenschap worden verworven. Van Villons oeuvre van ruim 700 prenten is door de nog immer doorgaande verwerving nu ruim

een derde aanwezig. In het Rijksprentenkabinet was Villons werk tot 1985 uiterst mager vertegenwoordigd. Om het Nederlandse publiek in staat te stellen zijn werk blijvend te kunnen zien, hebben de heer en mevrouw Van der Vossen-Delbrück bij testamentaire beschikking bepaald dat hun gehele Villonverzameling aan de Staat der Nederlanden wordt nagelaten, ter plaatsing in het Rijksprentenkabinet. Intussen wordt jaarlijks al een deel van de verzameling ten geschenke gegeven, waardoor reeds nu 45 prenten en 13 boeken en banden met illustraties door Villon zelf of door anderen naar hem in het bezit van het Rijksprentenkabinet zijn gekomen.

Afb. 27. DAVID MUIRHEAD BONE (Patrick 1876-1953 Londen). The Great Gantry, Charing Cross Station, 1906.

Drogenaald, 278 × 434 mm. Gesigneerd in de plaat in de linker benedenhoek: *Muirhead Bone*; gesigneerd in de rechter benedenhoek met potlood: *Muirhead Bone*.

Opm.: De Schotse kunstenaar Muirhead Bone, die vlakbij Glasgow geboren werd, woonde sedert 1902 in Londen. Na een opleiding tot architect legde hij zich toe op de prentkunst. Zijn onderwerpen betreffen hoofdzakelijk uitbeeldingen van bouwplaatsten, landschappen en portretten. Het grafische oeuvre van Bone omvat ca. 500 etsen, prenten in drogenaald en litho's. Al zijn prenten drukte hij zelf in beperkte oplagen,

soms zelfs slechts in enkele proefdrukken. Zijn druktechniek was zo vermaard, dat hij ook voor andere kunstenaars, zoals Matthijs Maris, afdrukken maakte van enkele van hun etsen.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Bone werkzaam als 'war artist' aan het front. In de jaren dertig illustreerde hij verschillende boeken.

Litt.: C. Dodgson, *Etchings & Dry Points I, 1898-1907*, Obach 1909, nr. 203-II.

Herk: Verz. dr. D. J. Macaulay; veil. Sotheby/Wilkinson & Hodge, Londen 26-10-1922, nr. 866; Verz. M. P. Voûte jr. Schenking van de erven M. P. Voûte jr., 1993 (inv.nr. RP-P-1993-166)

Marie Paul Voûte (1882-1955) was importeur van Indische produkten en vanaf 1932 directeur van Mirandolle, Voûte & Co te Amsterdam, een firma die door zijn vader in 1887 te Semarang was opgericht. Zijn belangstelling voor de Engelse en Schotse grafiek dateert van ca. 1915, toen hij onder andere bij de firma Colnaghi in Londen prenten van David Muirhead Bone begon te kopen. Van deze kunstenaar, met wie hij zeer bevriend raakte, kocht hij in de loop der jaren zo'n vijftig prenten. Zowel Bone als zijn zwager, de graficus Francis Dodd, correspondeerde met Voûte. Deze laatste bouwde naast een verzameling bibliothele Franse uitgaven en een fraai ensemble Franse meesters, waaronder schilderijen van Gauguin en Monet, in een tijdsbestek van zo'n twintig jaar een collectie grafiek van verschillende eigentijdse Engelse en Schotse etsers op.

In 1928 gaf hij een gedeelte van zijn verzameling in bruikleen aan het Rijksprentenkabinet. Dit ensemble bestond uit 104 prenten van o.a. Arthur J.

T. Briscoe, Edmund Blampied, Francis Dodd, Ernest S. Lumsden, Joseph Gray, Charles H. Shannon en Frederick Landseer Maur Griggs. Het bruikleen werd in 1936 omgezet in een schenking en vormde samen met een collectie werk van Frank Brangwyn, die in 1927 door tussenkomst van J. C. J. Bierens de Haan door de kunstenaar ten geschenke was gegeven, de basis van de verzameling moderne Engelse en Schotse grafiek van het Rijksprentenkabinet. In de jaren tachtig zijn met het oog op een te houden tentoonstelling veel bladen aangekocht van Engelse etsers, die in Nederland hebben gewerkt. Daaronder waren ook enkele prenten van Muirhead Bone. In 1992 besloten de erven van de heer M. P. Voûte jr. het werk van de Engelse etsers dat nog in hun bezit was aan het Rijksprentenkabinet te schenken. De recente schenking bestaat uit 42 bladen van David Muirhead Bone en vijf van James McBey. Bovendien zijn het door Bone geïllustreerde boek *Old Spain* uit 1936 en enige correspondentie en documenten met betrekking tot de collectie bij de schenking inbegrepen. Een exemplaar van de prent *Manhattan Excavation*, dat ooit deel had uitgemaakt van de verzameling van M. P. Voûte jr., kon - door een schenking van P. C. Schatborn te Huizen - onlangs voor het Rijksprentenkabinet worden verworven. Alle prenten uit de voormalige collectie van M. P. Voûte jr. zijn in 1992 voorzien van een eigendomsmerk, waaruit blijkt dat ze deel hebben uitgemaakt van deze voor Nederland unieke verzameling.

Afb. 28. Twee bladzijden uit één van twee foto-albums met resp. 84 en 107 ingeplakte en 7 bijbehorende losse foto's, alle betrekking hebbend op de voltooiing van de Gajoweg in Noord-Sumatra.

Elke foto: ca. 14 x 20 cm.

NEDERLANDS-INDIË, vóór 1913.

Opm.: De zes meter brede Gajoweg werd tussen 1903 en 1914 over een afstand van 105 km. aangelegd van Bireuën aan de kust tot Takingeun aan het bergmeer Laoet Tawar in de Gajo- en Alaslanden, die deel uitmaakten van het Gouvernement Atjeh en Onderhoorigheden. De aanleg volgde op een reeks bloedige expedities naar dat gebied onder leiding van luitenant-kolonel G. C. E. van Daalen tussen 1901 en 1904; de definitieve pacificatie duurde tot begin 1914.

De albums zijn afkomstig van en samengesteld door jhr. Albertus Dominicus Laman Trip (Arnhem 1881-1960 Den Haag). Hij was tussen 1908 en 1913 als eerste luitenant voor vijf jaar gedetacheerd bij de infanterie van het leger in Nederlands Indië en diende tussen 1911 en 1913 bij het korps marechaussees te voet in Atjeh.

In de correspondentie met zijn ouders maakt hij melding van de foto's; sommige zijn vervaardigd door 'een Chinees uit Meulabon' (9-3-1911); het lukte hem 'in 't bezit te komen van een pracht stel kieken van den beroemden Gajoweg, erg mooi maar ook bijzonder kostbaar' (31-5-1912); enkele maanden later verzond hij een album naar Nederland (11-10-1912).

Litt.: *De Indische Gids* 36

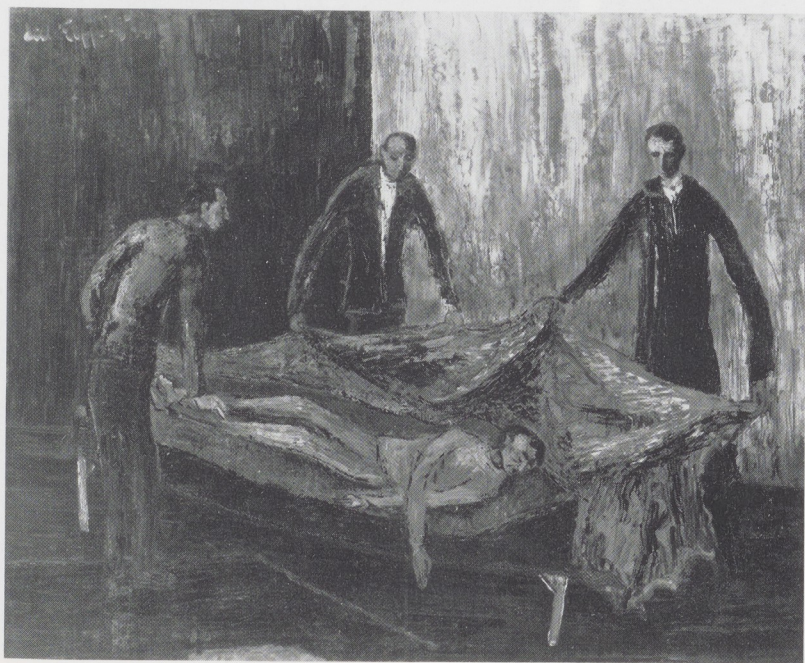
(1914), pp. 1667-1674.

Herk.: Geschenk van mevrouw M. A. D. de Josselin de Jong-Laman Trip, Aerdenhout, 1988 (inv.nr. NG 1988-30).

Mevrouw de Josselin de Jong

28

29

is de dochter van de samensteller van de albums. In 1989 schonk zij tevens diens correspondentie met zijn ouders uit de jaren 1909-1913; daaraan zijn bovenvermelde gegevens ontleend (inv.nr. NG 1989-6).

Afb. 29. Dick Elffers (Rotterdam 1910-Amsterdam 1990) 'Heimelijke Begrafenis'. Olieverf op board, 95 x 116 cm. Gesigneerd en gedateerd: *dick Elffers 44*.

Opm.: Dick Elffers verklaarde: 'Ik werd gevraagd om een onderduiker te helpen begraven, in Arnhem. Die man was gek geworden in een bovenhuis waar ze met z'n twintigen ondergedoken zaten. Men besloot toen om hem te liquideren, omdat hij levensgevaarlijk voor de anderen was. Hij lag op zolder en op de eerste verdieping woonden mensen,

die verdacht waren [...], we hebben het lijk naar beneden gebracht en onder de keukenvloer heimelijk begraven. Dat emotioneerde me zo, dat ik terug op m'n atelier in Amsterdam dit schilderij heb gemaakt.' De schilder heeft zichzelf afgebeeld met zijn

beide medehelpers dr. A. de Froe en J. Verhulst.
Tent.: Vrije kunst in een onvrije tijd, beeldende kunst in de periode 1940-'45, Gouda (Stedelijke Musea) 1985, nr. 46.
Litt.: Max Bruinsma, Lies Ros en Rob Schröder, 'Een leest heeft drie voeten'. Dick Elffers

en de kunsten, Amsterdam 1989, p. 85.
Herk.: Geschenk van E. J. Willems, Vorden, door bemiddeling van de kunstenaar, 1985 (inv.nr. no 1985-8: A 4034)
SK-A-4834

Afb. 30. Wandbord van Engels aardewerk (afb. op p. 318), veelkleurig beschilderd onder de glazuur. Op het plat: afbeelding van het stadhuis van Gouda en het stadswapen, daaronder een dorre tak, erboven een sterrenhemel en de zinspreuk: *Per aspera ad astra*.

Randschrift: 1947. *Vereniging Ouderdomszorgen "Ons Belang"*. *Opger. oct. 1945*. Rondom het plat: *De Ouden van Dagen Gouda. Minister Drees onze dank*. Op de achterzijde: *Aangeboden aan zijne Excellentie W. Drees. Minister v. Sociale Zaken*. Diam. 26 cm.

GOUDA, KONINKLIJKE HOLLANDSCHE PIJPEN- EN AARDEWERK-FABRIEK GOEDEWAAGEN N.V., 1947.

Merken: Fabrieksmerk: Koninklijk Goedewaagen Gouda; modelnummer: 1752. *Opm.:* Het bord is vervaardigd op initiatief van J. J. van der

30

Speld (1878–1957), gepensioneerd metselaar en oprichter van de (neutrale) Vereniging Ouderdomszorgen 'Ons Belang'. Van der Speld heeft dit bord persoonlijk aan minister Drees aangeboden, mogelijk omstreeks 1 oktober 1947 toen de eerste uitkering krachten de Noodwet-Drees, de voorloper van de Algemene Ouderdoms Wet (AOW), plaats vond.

Herk.: Geschenk van J. M. en dr. W. Drees, Den Haag, 1991 (inv.nr. NG 1991-4-33). Dit bord maakt deel uit van een omvangrijke schenking van persoonlijke herinneringen van oud-minister dr. W. Drees; als onderdeel daarvan werd een eerder bruikleen van dergelijke herinneringen uit 1967 omgezet in een schenking.

Afb. 31. ZHENGXING (China, eind 17de of 18de eeuw). Bamboe (afb. op pp. 316–317). Inkt op papier, vier hangrollen die samen een geheel vormen. Maten zonder montering: 140,9 × 66,8 cm (de twee buitenste rollen) en 140,9 × 72,4 cm (de twee binnenste rollen). *Opm.:* Zhengxing ('Ware natuur') was een boeddhistische monnik afkomstig uit Dongtai in de provincie Jiangsu. Zijn eigenlijke naam is niet bekend, alleen zijn monniksnaam is bewaard gebleven. Bijnamen van hem zijn Wuzhai, 'Hut van verlichting' en Chanyin shanren, 'Chan-kluizenaar'. Over hem is verder niets bekend, maar aangezien hij vermeld staat in het werk *Hualin xinyong* uit 1827 heeft hij naar alle waarschijnlijkheid geleefd in de 18de of aan het eind van de 17de eeuw.

Dit grote vierluik is een prachtig voorbeeld van bamboeschilderkunst, een discipline waarin meer dan in enig ander

genre binnen de Chinese schilderkunst de beheersing van de penseeltechniek centraal staat. De segmenten van de stengels en de afzonderlijke bladen van de bamboe bestaan alle uit één en niet meer dan één penseelstreek. Doordat vrij nat is gewerkt en er naast grijstinten overvloedig gebruik is gemaakt van diepzwarte, onverdunde inkt, is een atmosfeer gecreëerd van weelderige, vochtige plantengroei. Aan de linkerzijde van de schildering is door de schilder een gedicht van acht regels gekalligrafeerd. Dr. R. H. van Gulik vertaalde het in 1954 als volgt:

'Het venster van mijn studeervertrek opent temidden van de bamboes,

Reeds voor de avond brengt hun schaduw mij koelte.

Het pruttelen van het thee-water harmonieert met het bladergeritsel in de mist,

Het tikken van de stukken op het dambord gelijkt op het geluid van de regendruppels.

In de heldere ochtend zijn de bladeren bedekt met dauw, In het maanlicht zijn de stammen haast niet meer te onderscheiden.

Wanneer in de herfst een windstoot door hun bladeren jaagt,

Zou men denken dat een zingende Phoenix zijn kleurige veren schudt.'

Na het gedicht volgen de signatuur *Wuzhai*, drie zegels van de kunstenaar (*x x wuzhai, fangwai zheng x, zhuying sao x*), en het verzamelaarszegel van Van Gulik.

Tent.: *Oosterse schatten, 4000 jaar Aziatische kunst*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1954, nr. 154 (p. 36).

Herk.: Verz. R. H. van Gulik, veil. Christie, Amsterdam 7-12-1983, nr. 142; verz. mevrouw prof. dr. A. M. E. Draak, Amsterdam. Geschenk

van mevrouw professor dr. A. M. E. Draak ter gelegenheid van het aanstaande vijfeventigjarig jubileum van de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst in 1993, 1992 (inv.nr. MAK 1455). De schildering is afkomstig uit de verzameling van Robert Hans van Gulik (1910-1967), de beroemde Nederlandse sinoloog, diplomaat en schrijver. Hij verwierf het werk in Japan, waar hij in de jaren 1935-1942 en 1948-1951 aan de Nederlandse ambassade was verbonden. Van Gulik is ook degene die de schildering heeft laten monteren als vier losse hangrollen. Daarvoor vormde zij een Japans kamerscherm met vier slagen, en dáárvóór vermoedelijk het middenpaneel van een groot, niet opvouwbaar Chinees scherm. Het werk was in 1954 te zien op de tentoonstelling 'Oosterse schatten' in het Rijksmuseum. In de bijbehorende catalogus wordt gesteld, ongetwijfeld op gezag van Van Gulik, dat de schilder een Boeddhistische priester was die bij de ondergang van de Ming-dynastie in 1644 naar Japan uitweek en aldaar overleed. Dit lijkt echter eerder een hypothese dan een vaststaand feit. Professor Maartje Draak is sinds 1956 lid van de Vereniging, van 1966 tot 1986 had zij zitting in het bestuur. Zij zag deze schildering op de tentoonstelling 'Oosterse schatten', en was er zeer van onder de indruk. Zij had echter nooit kunnen dromen dat zij dit zo door haar bewonderde kunstwerk met zijn bijzondere herkomst nog eens zelf zou kunnen verwerven. Bij de veiling van een gedeelte van de collectie van Van Gulik in 1983 in Amsterdam bleek dit toch mogelijk. Zoals zij zelf heeft gezegd, kocht zij de schilde-

ring toen al met de gedachte dat deze eens, als bruikleen van de Vereniging, in het Rijksmuseum een plaats moest vinden.

Afb. 32. Stenen kop van Prajñāparamita, de Godin van de Opperste Wijsheid, of van de bodhisattva Avalokiteshvara.

H. 21,8 cm.

KHMER, Bayonstijl, eind 12de-begin 13de eeuw.

Opm.: Uit de regeringsperiode van koning Jayavarman VII van Kambodja (1181-1220) zijn enkele complete stenen beelden bekend van de boed-

dhistische godin Prajñāparamita (G. Coedès, 'Le Portrait dans l'art Khmer' *Arts Asiatiques* 7 (1960), pp. 180-198, fig. 11 en 12; J. Boisselier, *Le Cambodge*, Parijs 1960, pl. XXXVIII, 2). Deze kop vertoont precies dezelfde gelaatstrekken en haardracht met spits toelopende knoet, waartegen een beeldje van een zittende boeddha geplaatst is. Zonder kennis van de hierboven genoemde beelden zou onze kop ook voor een kop van Avalokiteshvara gehouden kunnen worden, omdat deze bodhisattva ook een boeddha-beeldje in zijn haartooi heeft.

Herk.: Geschenk van de heer J. J. Boeles aan de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst, Bangkok, 1989 (inv.nr MAK 1418).

Door een bezoek aan de tempels van Angkor in 1938 raakte de heer Boeles geïnteresseerd in boeddhistische kunst. Op groot-verlof in Nederland gedurende de oorlogsjaren volgde hij de door de Duitse bezetter verboden colleges van professor N. J. Krom aan de Universiteit van Leiden. Na de oorlog was hij werkzaam in Thailand. Hier kreeg hij ook de gelegenheid zijn Leidse studie in praktijk te brengen en schreef hij verschillende artikelen over boeddhistische kunst. De kop trof hij aan in een hoek van een garage in Bangkok. Hij kon hem overnemen van de eigenaar. Toen de familie Boeles in 1956 Thailand verliet, namen ze de kop met toestemming van het Ministerie van

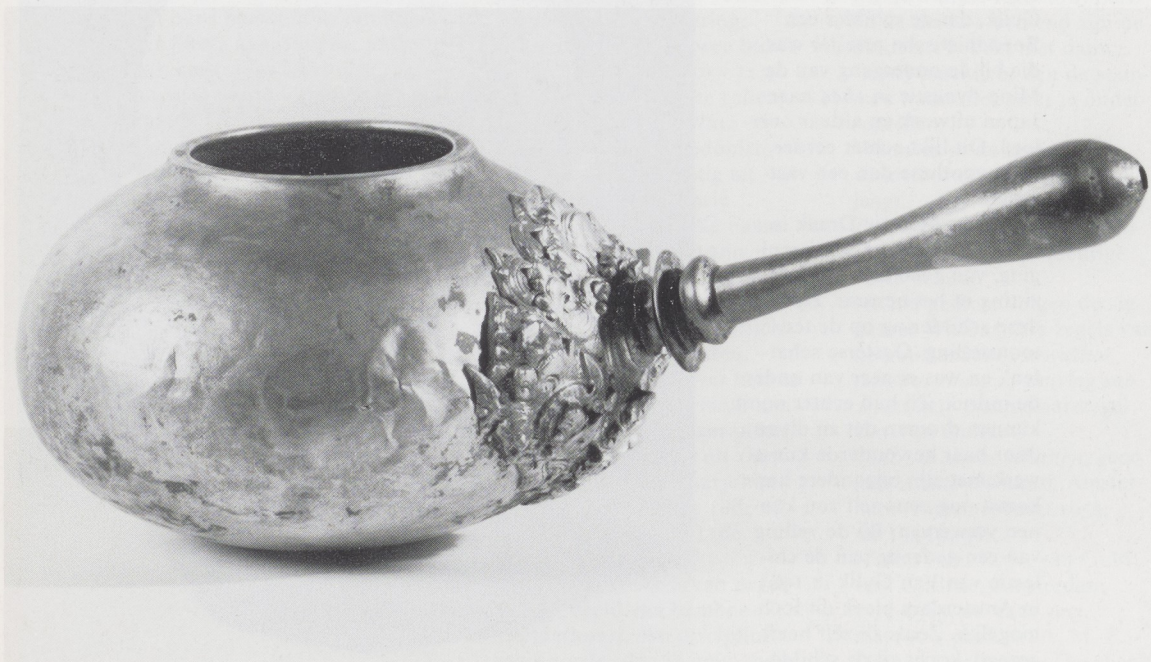
Schone Kunsten mee naar Holland. Als boeddhist kan de heer Boeles een dergelijk voorwerp niet verkopen. Hij achtte de Aziatische Afdeling in het Rijksmuseum een passende omgeving voor het beeld.

Afb. 33. Wijwaterschep van gedreven en geciseleerd zilver. H. 8,2 cm., L. 23,5 cm.

INDONESIË, JAVA, late Oost-Javaanse periode (14de -15de eeuw).

Opm.: Een grote variëteit aan ritueel vaatwerk voor water is bekend uit de Oost-Javaanse periode (10de-16de eeuw). De voorwerpen zijn bijna altijd van brons gemaakt, soms van goud en een heel enkele keer van zilver. Het type van een schaal die door middel van een handvat tot waterschep is gemaakt is zeer zeldzaam. Wellicht gaat deze vorm terug op een versie in vergankelijk materiaal zoals hout of kosnoot. Twee keer is op een

Midden-Javaanse verhalende reliëfserie van candi Prambanan (tweede helft 9de eeuw) een waterschep die aan een grote waterpot hangt te zien (zie W. F. Stutterheim, *Rama-Legenden und Rama-Reliefs in Indonesien*, München, 1925, pl. 34, nr. XIIIa, en pl. 53, nr. XIXc). Een dergelijke waterschep, maar met een tuitje in de wand van de schep, is een bekend ritueel instrument in de godsdienst van Bali (zie H. I. Jessup, *Court Arts of Indonesia*, cat. tent. New York (the Asia Society Galleries) 1990, nr. 151). De door middel van drijf- en ciseleerwerk versierde plaat op de plaats waar het handvat aan de schep bevestigd is, vertoont grote overeenkomst met drijfwerk in goud uit de Mojopahit-periode (14de-15de eeuw) (zie J. Fontein, *Het Goddelijk Gezicht van Indonesië*, cat. tent. Amsterdam (De Nieuwe Kerk) 1992, nrs. 113 en 114) en met de

berg- en bosmotieven achterop één van de 1347 na Chr. gedateerde stenen wachters van candi Panataran (zie A. J. Bernet Kempers, *Ancient Indonesian Art*, Amsterdam 1959, afb. 277).

Herk.: Geschenk van de heer J. Polak, Amsterdam, 1990 (inv.nr. MAK 1432).

De schenker is zelf ook verzamelaar van Indonesische metaalkunst uit de klassieke periode (7de–16de eeuw). De zilveren schep is afkomstig uit de verzameling van zijn vader, de heer M. Polak. Deze was zakenman te Amsterdam en had daarnaast grote belangstelling voor de volkenkunde. Hij heeft zowel voor als na de oorlog gouden krissen en metalen godenbeeldjes en gebruiksvoorwerpen uit Indonesië verzameld.

Afb. 34. Gepolychromeerd houten beeld van Lokeshvara van de Potala.

H. 38 cm.

Tibet, 13de–14de eeuw.

Opn.: Dit beeld is een copie van het Lokeshvara-beeld dat in de Potala in Lhasa bewaard wordt. Deze bepaalde vorm van Lokeshvara is de schutspatroon van Tibet. De Potala is het paleis van de koning van Tibet, de Dalai Lama, die traditioneel tegelijkertijd het hoofd van de lamaïstisch-boeddhistische kerk is. In de loop der eeuwen is het als bijzonder heilig beschouwde Potala-beeld in opdracht van vele gelovigen, vooral monniken, in hout of ivoor nageemaakt. Ian Alsop, 'Phagpa Lokeshvara of Potala', *Orientalions* 21 (1990), nr. 4, pp. 51–61, meent dat het beeld in de Potala en de copieën teruggaan op een 7de-eeuws Nepalees beeld, terwijl Gilles Beguin, *Art ésotérique de l'Himalaya; Catalogue de la donation Lionel Fournier*, Parijs

(Musée Guimet) 1990, pp. 24–25, twee soorten navolgingen onderscheidt. Een groep, waaronder de hier besprokene, zou teruggaan op een 7de-eeuws voorbeeld uit Nepal en een tweede groep op een 12de- of 13de-eeuws beeld uit Noordoost-India. Hoe en wanneer al deze copieën tot stand zijn gekomen is nog niet duidelijk. Wel duidelijk is dat ons exemplaar het meest elegant is.

Litt.: H. Kreijger, *Godenbeelden uit Tibet; Lamaïstische Kunst uit Nederlands Particulier Bezit*, tent. cat. Rotterdam (Museum voor Volkenkunde) 1989, p. 55; P. Lunsingh Scheurleer, 'De Potala-Lokeshvara van Maartje Draak' *Aziatische Kunst* 1990, afl. 3, pp. 6–7.

Herk.: Geschenk van mevrouw professor dr. A. M. E. Draak, erelid van de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst, Amsterdam, 1990 (inv.nr. MAK 1425).

Mevrouw Draak kocht het beeld in de jaren zestig bij kunsthandelaar H. Kouw, Amsterdam. Deze kunsthandelaar reisde in die tijd regelmatig naar Engeland om Oosters antiek in te kopen. Ook deze sculptuur moet daar vandaan komen.

35

Afb. 35. Een paar porseleinen kommen versierd in onderglazuurblauw. De ene kom is op de bodem versierd met een Hollands landschap met huizen langs een rivier, de andere met een garen windende vrouw. De wanden zijn aan binnen en buitenzijde verdeeld in vakken met bloemen en landschappen met figuren. H. 14 cm. D. 35,5 cm. CHINA, ca. 1640.

Opm.: Dit type grote kommen met een decoratie in Wanlijstijl dateert niet uit de Wanlijstijlperiode (1573–1619) zelf maar uit het begin van de Overgangperiode (C. L. van der Pijl-Ketel 'Grote kraakkomen' *Aziatische Kunst* 18, 1 (febr. 1988), pp. 12–15).

Herk.: Legaat van de heer en mevrouw Duin-Priester, 1991 (inv.nr. RAK 1991-21 en 22). Op de veiling waar de heer

35

Duin indertijd deze kommen verwierf, bleek de onderbieder drs. A. L. den Blaauwen, Directeur van de afdeling Beeldhouwkunst en Kunstnijverheid van het Rijksmuseum, te zijn geweest. Als een mooie geste naar het Rijksmuseum zegde de heer Priester toen toe de kommen aan het museum te legateren. Deze toezegging hebben hij en zijn vrouw gestand gedaan.